

3. Karmin A.S. Kulturologiya / A.S. Karmin. – SPb.: Izd-vo "Lan", 2001. – 832 s.
4. Leontev A.N. Deyatelnost, soznanie, lichnost / ФюТю Leontev. – М.: Politizdat, 1975. – 304 s.
5. Novij tlumachnij slovník ukraїnskoї movi u troh tomah. – К.: Vidavnistvo "Akonit", 2006. – 862 s.
6. Rudenko V. Fenomenologiya vzaemozvyazku osviti i kulturi / V. Rudenko // Slovyanskij visnik: zb. nauk. prac. – Rivne, 2011. – Vipusk 11. – S. 228-233.
7. Teoreticheskie osnovy sodержaniya obschego srednego obrazovaniya / pod red. V.V. Kraevskogo, I.Ya. Lerner. – М.: Pedagogika, 1983. – 352 s.
8. Frankl V. Chelovek v poiskah smysla / V. Frankl. – М.: Progress, 1990. – 368 s.
9. Frege G. Smysl i denotat / G. Frege // Semiotika i informatika. – Вып. 8. – М., 1977. – S. 12-28.

В.Н. РУДЕНКО. СОДЕРЖАНИЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ КАК ПРЕДМЕТ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ КУЛЬТУРЫ

Предлагается проект реконструкции содержания высшего образования на основании изоморфности систем образования и культуры. Концепция отображает гуманистический вектор развития образования и выступает фактором целостности содержания образования в рамках цивилизационно-культурологической парадигмы.

Ключевые слова: содержание образования, культура, проект, ценности, значение, смысл.

V.M. RUDENKO. CONTENTS OF HIGHER EDUCATION AS AN OBJECT OF PEDAGOGICAL PLANNING IN THE CONTEXT OF CULTURE

The project of contents reconstruction of the higher education is offered on the grounds of the isomorphism systems of education and culture. The concept of cultural orientation represents the humanism vector of development of education and comes forward as a factor of integrity of maintenance of education within the framework of civilization-cultural paradigm.

Key words: contents of education, culture, project, values, values, sense.

Рекомендовано до друку.
Д-р. пед. наук, проф. О.Б. Петренко.
Одержано редакцією 15.05.2017 р.

УДК: 378.147:373.2:371.134

Г.В. БЕЛЕНЬКА

ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ

У статті розглядаються питання щодо сутності поняття “фахова компетентність”, відмінність його від поняття “професійна компетентність”. Розкривається структура та основні етапи формування фахової компетентності у студентів педагогічних спеціальностей в період навчання в університеті. Обґрунтовано умови формування фахової компетентності. Представлено залежність рівня фахової компетентності студента від якості взаємодії з учасниками освітнього процесу та власної соціальної активності. Підкреслено необхідність розвитку в процесі навчання професійно значущих здібностей та педагогічного мислення майбутніх фахівців.

Ключові слова: фахова компетентність, професійна компетентність, освітній процес, навчальна взаємодія, етапи формування, умови формування.

Сучасний період розвитку суспільства, оновлення усіх сфер його соціального та духовного життя потребують від вищої школи якісно нового рівня підготовки фахівців. Педагогічна освіта вступила в етап реформування, зберігаючи набутий національний досвід і поступово входячи у світовий освітній простір. На цьому етапі виникли нові питання, які необхідно вирішувати. Серед них проблема формування фахової і професійної компетентності випускників вищих навчальних закладів.

Поняття “фахова компетентність” тісно пов’язане з такими близькими поняттями як професіоналізм/професійна компетентність, професійна культура та професійна творчість. Але поняття ці не тотожні і розкривають різні сторони діяльності людини. Під професійною компетентністю розуміють готовність і здатність людини до виконання службових обов’язків у загальній сфері обраної професійної діяльності. Наприклад, педагогічній. Фахова компетентність – більш вузьке поняття, що характеризує готовність і здатність людини діяти в певній галузі обраного напрямку діяльності. Наприклад, педагог дошкільної галузі, соціальний педагог, педагог/вчитель початкової школи тощо. У вищих педагогічних навчальних закладів всіх студентів готують до діяльності у сфері педагогіки, але за обраним фахом (вчитель, вихователь, соціальний педагог, тифлопедагог, сурдопедагог тощо).

Як зазначає Н. Мельник [2, 61-62] у психолого-педагогічній літературі європейського освітнього простору поняття «підготовка», відносно педагогічної діяльності дошкільних педагогів, вживається у двох англійських варіантах: словосполучення «професійна підготовка дошкільних педагогів» – «professional preschool teacher education» та «vocational preschool teacher training». «Professional education» – трактується як професійна освіта, а «vocational training» як фахова підготовка. Так, у виданні Європейського центру розвитку професійної освіти (ЄЦРПО) «Професійна освіта і навчання на більш високих рівнях кваліфікації» (Vocational education and training at higher qualification levels) за 2011 рік визначено, що відмінність між «vocational» (фах, професійне покликання, справа/заняття якоюсь діяльністю на професійному рівні) та «professional» (професійною ступеневою освітою) лежить у площині підходів до розуміння понять «vocation»(фах) і «profession»(професія). Розрізняють два концептуальних підходи до тлумачення цих понять:

- відповідно першого, диференціального підходу, поняття розмежовуються в ієрархічній інтерпретації, в якій професія (profession) є такою категорією, яка має більш високий статус, ніж фах (vocation);
- відповідно другого, синонімічного підходу, поняття «vocation» та «profession» інтерпретуються як синонімічні терміни, і у словосполученні фахова (vocational) і професійна (professional) ступенева підготовка співвідносяться вже з поняттям «освіта» у контексті загальної (general).

Поняття «фахова компетентність» (vocational competence) найчастіше використовують у значенні майстерного володіння певним вузьким комплексом професійних умінь.

Фахова компетентність у вітчизняній психолого-педагогічній літературі розглядається як підготовленість і здатність суб'єкта праці (спеціаліста чи колективу) до виконання завдань і обов'язків повсякденної професійної діяльності. Вона виступає мірою і основним критерієм визначення її відповідності вимогам праці. Фахова компетентність є складовим елементом професійної культури, основою розвитку професійної творчості, базисним етапом формування професіоналізму. Закладається і формується професійна й фахова компетентність майбутнього фахівця в період навчання у вищому закладі освіти. Тож сучасний вищий навчальний заклад всім змістом і організацією освітнього процесу має забезпечити високий рівень підготовки фахівця до майбутньої ефективної діяльності у складних динамічних умовах сьогодення. Ці питання лишаються актуальними і потребують свого вирішення.

Засновники психологічної теорії навчальної діяльності – Д.Б. Ельконін, В.В. Давидов, Г.К. Маркова, П.Я. Гальперін, Н.Ф. Талізін та інші (в широкому контексті теорії діяльності, психологічні основи якої були закладені працями Л.С. Виготського, С.Л. Рубінштейна, а конкретний зміст сформульовано О.М. Леонтьєвим) висунули нову проблему в теорії навчання – зміна самого суб'єкта діяльності в процесі дій, що відтворюють об'єктивні властивості предмета пізнання при вирішенні учбових завдань узагальненими способами дій.

Своєчасність і актуальність поставлених теорією навчальної діяльності проблем розповсюджується не лише на школу, стосовно до умов навчання в якій і була сформульована ця теорія, але й на вузівське навчання, діяльність студентів. Актуальність і можливості розповсюдження теорії навчальної діяльності на навчання у вищих закладах освіти в цілому визначається тим, що вже склалися певні позитивні тенденції у вищій школі (як в нашій країні, так і в світовій практиці), які дозволяють реорганізувати як викладання навчальних дисциплін у ВНЗі, так і навчальну діяльність студента з метою формування його професійної компетентності в широкому розумінні даного слова.

Дослідженню проблеми підготовки фахівців у вищих педагогічних закладах освіти присвячені роботи таких авторів, як Г. Алова, А. Алексюк, О. Абдуліна, Л. Артемова, Ю. Бабанський, В. Безпалько, Г. Беленька, В. Бондар, І. Зязюн, О. Мороз, О. Шаров, В. Огнев'юк та інших. У цих роботах розкрито зміст, методи, форми, нові технології навчання студентів, формування фахових умінь та окремих рис характеру майбутніх педагогів. Проте багатоаспектність проблеми дозволяє виділити не вирішені раніше питання і поглибити вивчення теоретичних основ формування фахової компетентності майбутніх педагогів.

Мета статті – обґрунтувати етапи та умови формування фахової компетентності майбутніх педагогів в період навчання у ВНЗ.

У Державній національній програмі “Освіта” /Україна ХХІ століття/ накреслені основні шляхи реформування освіти, серед яких, зокрема, розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, створення умов для їх реалізації. Згідно особистісно-діяльнісного підходу педагогічної психології до організації навчального процесу, в центрі його знаходиться той, хто вчиться, формування його особистості засобами даного конкретного предмету. Щоб замінити традиційний авторитарно-репродуктивний підхід до організації навчання в педагогічних вищах на творчо-діяльнісний, в його основу було покладено принцип організації освітнього процесу. Гуманістичний підхід до організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі проявляється у зверненні до особистісної суті людини, звільненні її від одноманітності та стандартизації як у суспільному бутті, так і у власному особистісному розвитку. Реалізується він за рахунок наступних факторів: мотивації навчання; практико орієнтованого змісту навчальних дисциплін; побудови освітнього процесу на засадах наукового дослідження; забезпечення атмосфери позитивної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, спрямованої на досягнення поставленої мети; структурування лекційних, семінарських та практичних занять на спільній солідарній основі, що сприймається як студентами, так і педагогом; забезпечення умов для самореалізації студентів в ході опанування ними навчальних курсів та включення їх у загальний вир студентського життя.

З усіх складових ланок процесу навчання (мета, завдання, зміст, засоби, форми, методи, контроль і аналіз результатів) саме методи виступають вирішальною умовою ефективного функціонування процесу навчання і, за достатнім професіоналізмом викладача, є найбільш мобільною, суб'єктивною умовою ефективності освітнього процесу. Вдумливо добираючи та варіюючи методи і прийоми навчання викладач може докорінним чином змінити ставлення студента до процесу отримання знань, підвищити рівень його інтелектуальної активності та самостійності в ході опанування предметами з обраного фаху. Безперечно, що підвищення рівня інтелектуальної активності студентів в ході опанування ними різноманітних навчальних дисциплін є передумовою міцного і глибокого засвоєння знань, які визначатимуть в подальшому якість фахової підготовки.

І.А. Зязюн, розглядаючи процес набуття студентами професіоналізму у студентські роки, зазначав, що тривалий час вважалось, що підготовка особистості майбутнього вчителя в процесі його професійного навчання забезпечується засвоєнням системи педагогічних знань [3]. І чим більшою була педагогічна насиченість такого навчання, тим кращою здавалась підготовка вчителя. Практика засвідчила хибність такого підходу. Реальна педагогічна діяльність ставить у такі ситуації, коли самих теоретичних знань замало, потрібні практичні вміння і навички для вирішення реальних завдань практики в умовах постійно змінюваного соціуму та індивідуальних потреб особистості. Крім того, молодий педагог в процесі діяльності починає усвідомлювати, що саме він, його особистість, є своєрідним “інструментом” організації взаємодії з вихованцем.

Успіх професійної діяльності і виконання покладених на педагога повноважень, що відповідають рівню його компетентності, таким чином залежить і від наявності та розвитку професійно значущих здібностей, особливостей педагогічного мислення тощо [3]. Тому поняття навчання (підготовка) фахівця у педагогічному навчальному закладі передбачає не лише засвоєння знань, формування професійних якостей та умінь, але й розвиток здібностей "... що допоможуть настроїти особистість як інструмент педагогічного впливу на взаємодію з дітьми, батьками, колегами" [3, 5].

Фахова компетентність педагога, таким чином, у структурованому вигляді може бути зображена як трьохступінчаста піраміда, основу якої складають професійні знання, на їх основі формуються уміння та навички, а індивідуалізація та інтерпретація їх особистістю стає базисом розвитку професійних здібностей. Необхідною фундаментальною умовою становлення фахової компетентності виступає формування світогляду. Стабільний і безперервний розвиток всіх трьох складових на основі позитивних світоглядних позицій педагога і становить компетентність фахівця. Зазначимо лише, що знання і вміння повинні формуватись на фоні і в контексті набуття особистістю емпіричного та професійного педагогічного досвіду.

Стосовно співвіднесення понять "педагогічна компетентність" та "педагогічна діяльність", можна сказати, що компетентність є основою конкретної діяльності, а ефективність діяльності, в свою чергу, реальним відображенням рівня компетентності. Щодо порівняння структури професійної (педагогічної) компетентності зі структурою педагогічної діяльності то слід зазначити, що в структурі педагогічної діяльності виділяють: мету, об'єкт та суб'єкт діяльності, сукупність дій і операцій, за допомогою яких реалізується діяльність, результат. В структурі педагогічної компетентності присутні наступні елементи: світоглядні орієнтири, знання, уміння, здібності, досвід. Фахова компетентність педагога, окрім вище зазначених складових, обумовлюється рівнем розвитку його самосвідомості, індивідуально-типовими особливостями і професійно значущими якостями, що формуються й розвиваються в процесі навчання та саморозвитку.

В дослідженні І.П. Яшук визначені етапи формування життєвої компетентності [5, 7.]. Це адаптація особистості в середовищі, розвиток її індивідуальних особливостей та здібностей, інтеграція у соціальне середовище. Дана схема може бути покладена в основу етапів формування фахової компетентності педагога. Виходячи з того, що фахова педагогічна компетентність формується у студентів у спеціально створених умовах навчання у вищому педагогічному навчальному закладі, залишимо їх як об'єктивно необхідний елемент під узагальненням поняттям "освітнє педагогічне середовище". В роботі Власової О.Ю. [4, 171] зокрема зазначається, що в умовах сучасного вищого навчального закладу виникає феномен особливого соціального середовища, який має великий виховний вплив на особистість, створює об'єктивну основу для встановлення нових суспільних відносин, формування свідомості і поведінки особистості. У вищій громадській цілі виховання трансформуються у педагогічну систему, як цілісний комплекс елементів, що перебувають у певних логічних зв'язках. Це середовище є посередником між особистістю майбутнього фахівця та суспільством. Саме через нього, як через призму, здійснюється сприймання студентом реалій буття і формується перетин зв'язків особистості з суспільством.

Основні етапи формування фахової компетентності в такому разі можуть бути представлені наступним чином: I етап – адаптація студентів до умов навчання у вищому навчальному закладі; II етап – особистий розвиток в контексті оволодіння системою професійно значущих знань і умінь; III етап – інтеграція особистості у сферу професійної діяльності.

На першому етапі формування фахової компетентності студентів, існує односторонній вплив педагогічного середовища на особистість студента і присутня взаємодія суб'єкта з соціальним середовищем. На другому етапі, поряд з існуючим впливом педагогічного середовища на особистість, виникає і вплив особистості на педагогічне середовище. Сила впливу педагогічного середовища на формування особистості, на даному етапі, переважає силу впливу суб'єкта діяльності на педагогічний процес. На третьому етапі формування фахової компетентності відбувається зворотна реакція: сила впливу суб'єкта діяльності на педагогічний процес переважає силу впливу педагогічного середовища на формування особистості. Це пояснюється стійкістю сформованих світоглядних позицій та особистих переконань фахівця, набуттям досвіду і сформованій самооцінці. Використовуючи набуті знання і реалізуючи власну професійну спрямованість, студенти здатні здійснювати вплив на педагогічний процес та оптимізувати його з позицій ефективності. Через педагогічне середовище студенти здатні здійснювати вплив і на середовище соціальне: проводити просвітницьку діяльність серед населення, здійснювати педагогічний вплив на оточуючих людей, а через них на соціальні інститути суспільства.

Рівні компетентності за даною схемою можуть характеризуватись ступенем впливу особистості на оточуючу дійсність. Чим вищий рівень фахової компетентності педагога, тим більш глибокий (суттєвий) вплив здійснює він на оточуючу дійсність, як безпосереднім, так і опосередкованим впливом (через своїх вихованців, їх батьків, оточуючих людей). Це пов'язано як зі збільшенням знань, досвіду, розширенням функцій професійної діяльності, так і зі збільшенням повноважень особистості. Вищий рівень знань дозволяє оволодіти і більш ефективними засобами впливу на об'єкт та суб'єкт діяльності. Час, використаний на здобуття та оволодіння наступним рівнем знань, спрацьовує у позитиві на здобуття досвіду: більше часу – більше досвіду, а отже вищий рівень фахової компетентності, оскільки досвід збагачує особистість як професійними знаннями, так і фаховими вміннями.

Основними складовими фахової (педагогічної) компетентності фахівця виступають:

1. Система психологічних, загальнодидактичних та спеціальних фахових знань;
2. Система фахових умінь;
3. Професійні здібності та професійно значущі якості особистості.

Ефективність здійснення процесу формування фахової компетентності у студентів в процесі навчання залежить від доцільно дібраного і чітко окресленого змісту навчальної діяльності та ефективних методів і прийомів навчання. Прагнучи якомога краще підготувати майбутнього фахівця до наступної діяльності, викладачі вищої школи все частіше звертаються до інтерактивних (взаємодіючих) методик навчання. Але досить часто на заваді їх успішного використання стає комунікативна невідповідність як викладача, так і студентів, до сприйняття та

розвитку взаємодії в навчальному процесі. Щоб подолати це явище, навчання студентів у вищій доцільно будувати на засадах ділового партнерства між усіма учасниками навчальної взаємодії. Формуючи і розвиваючи вміння студентів будувати позитивну ділову взаємодію з одногрупниками та викладачами, ми тим самим сприяємо розвитку однієї з найнеобхідніших професійних якостей майбутнього фахівця – комунікативності.

Перебудова вищої освіти в Україні, пов'язана зі зміною парадигми освіти, яка в якості пріоритету розглядає розвиток особистості, її інтересів, що адекватні сучасним напрямам суспільного розвитку. Нова освітня парадигма передбачає становлення, в процесі набуття вищої освіти, професійної та фахової компетентності, розвиток ерудиції, творчого мислення і культури особистості, але не шляхом заучування нової інформації, а в процесі засвоєння знань в контексті їх моделювання, проектування, конструювання, реалізації в практичній діяльності. Побудова освітнього процесу саме на діяльнісній та особистісно зорієнтованій основі вивчення загальнорозвиваючих та фахових дисциплін забезпечує високий рівень фахової компетентності майбутнього випускника вузу.

Формування фахової компетентності майбутніх педагогів під час навчання у вищому навчальному закладі відбувається поетапно. На першому етапі відбувається адаптація студентів до умов навчання у вищому навчальному закладі; для другого характерним є особистий розвиток студента в контексті оволодіння системою професійно значущих знань і умінь, набуття професійно значущих якостей; на третьому етапі здійснюється поступова інтеграція особистості у сферу професійної діяльності. Знання етапів формування фахової компетентності майбутніх допомагає побудові освітнього процесу у ВНЗ на засадах ділового партнерства в інтересах студентів та у відповідності до запитів соціуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беленька Г.В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу: монографія / Г.В. Беленька. – К.: Університет, 2011. – 320 с.
2. Мельник Н.І. Професійна підготовка дошкільних педагогів у країнах Західної Європи: теорія і практика: монографія / Н.І. Мельник. – Умань: ФОП Жовтий О.О., 2016. – 370 с.
3. Педагогічна майстерність / за ред. І.А. Зязюна. – К., 1997. – 349 с.
4. Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства / укл. П.В. Дмитренко, О.Л. Макаренко; м-ли Міжнародної науково-теоретичної конференції НПУ імені М.П. Драгоманова, 18-19 жовтня 2000 р. – К., 2000. – Ч.1. – 228 с.
5. Яшук І.П. Формування життєвої компетентності особистості старшокласників загальноосвітніх шкіл України: автореферат дисертації ... канд. пед. наук / І.П. Яшук. – К., 2000. – 21 с.

REFERENCES

1. Byelyen'ka H.V. Formuvannya profesinyoyi kompetentnosti suchasnoho vykhovatelya doshkil'noho navchal'noho zakladu : monohrafiya / H.V. Byelyen'ka. – K.: Universytet, 2011. – 320 s.
2. Mel'nyk N.I. Profesiynna pidhotovka doshkil'nykh pedahohiv u krayinakh Zakhidnoyi Yevropy: teoriya i praktyka: monohrafiya / N.I. Mel'nyk. – Uman': FOP Zhovtyy O.O., 2016. – 370 s.
3. Pedahohichna maysternist' / za red. I.A. Zyazyuna. – K., 1997. – 349 s.
4. Psykholoho-pedahohichni problemy pidhotovky vchytel's'kykh kadriv v umovakh transformatsiyi suspil'stva / uкл. P.V. Dmytrenko, O.L. Makarenko; materialy Mizhnarodnoyi naukovo-teoretychnoyi konferentsiyi Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova 18-19 zhovtnya 2000 r. – K., 2000. – Ch.1. – 228 s.
5. Yashchuk I.P. Formuvannya zhyttyevoyi kompetentnosti osobystosti starshoklasnykiv zahal'noosvitnikh shkil Ukrayiny: avtoreferat dysertatsiyi ... kand. ped. nauk / I.P. Yashchuk. – K., 2000. – 21 s.

А.В. БЕЛЕНЬКАЯ. ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ВО ВРЕМЯ ОБУЧЕНИЯ В УНИВЕРСИТЕТЕ

В статье рассматриваются вопросы сущности понятия "специальная компетентность", отличие его от понятия "профессиональная компетентность". Раскрывается структура и основные этапы формирования профессиональной компетентности у студентов педагогических специальностей в период обучения в университете. Обосновано условия формирования профессиональной компетентности. Представлены зависимость уровня профессиональной компетентности студента от качества взаимодействия с участниками образовательного процесса и собственной социальной активности. Подчеркнута необходимость развития в процессе обучения профессионально значимых способностей и педагогического мышления будущих специалистов.

Ключевые слова: специальная компетентность, профессиональная компетентность, образовательный процесс, учебная взаимодействие, этапы формирования, условия формирования.

G.V. BIELIENKA. FUTURE TEACHERS' VOCATIONAL COMPETENCE FORMATION DURING THE STUDYING AT THE UNIVERSITY

The article is devoted to the essence of the term "vocational competence" and its difference with the notion of the "professional competence". The author expands its structure and main stages of students' of pedagogical universities competence formation. Conditions of professional competence formation are also grounded. The dependence of students vocational competence on the quality of the interaction with the participants of the educational process and their social activity. The necessity of the learning process professionally significant abilities and characteristics of pedagogical thinking of future specialists are emphasized.

Key words: vocational competence, professional competence, educational process, educational interaction stages of the conditions of formation.

Рекомендовано до друку.
Д-р. пед. наук, проф. С.А. Литвиненко.
Одержано редакцією 04.05.2017 р.